



PUSZTAY JÁNOS

Nyelvi értékmentés

ELŐSZÓ EGY KEZDEMÉNYEZÉSHEZ

Magyarországon, s általában a magyar nyelvterületen a nyelvjárások és a nyelvjárást beszélők megítélése általában negatív. A helyzet megváltoztatása érdekében 2020 első felében e sorok írója azt a javaslatot fogalmazta meg, hogy legyen a magyar nyelvjárásoknak államilag elismert napja.

Már a politikában is helyet kap a nyelvjárást beszélők, s egyáltalán a vidék stigmatizálása. Reményeim szerint a nyelvjárások napja s a hozzá kapcsolható programok révén népszerűsíthető a nyelvjárás annak minden – de nem mindenki által felismert – értékével együtt, s így megszüntethető a stigma. Ezáltal erősödik a demokrácia, megszűnik a nyelvjárás és a köznyelv, illetve a nyelvjárást és a köznyelvet beszélők közti mesterségesen szított minősítési különbség. Nem szabad(na) elfeledni, hogy a köznyelv, irodalmi nyelv mindenütt valamelyik nyelvjáráson alapul, s nem kellene hagyni, hogy ez a norma kiszorítsa a többi nyelvjárást. Mint ahogy arról se feledkezzenek meg a vidéket lenézők, hogy szüleik, nagyszüleik sok esetben épp olyan vidékiek voltak, mint akiket ma mindenféle negatív jelzőkkel illetnek. A nyelvjárás beszéd és az emberek szellemi képességei semmiképpen nem függenek össze, legkevésbé negatív kontextusban. Több országból hozhatni példát arra, hogy politikusok, professzorok nem szégyellik nyilvános szereplésükkor sem anyanyelvjárásukat, s a nyelvjárás jelen van több ország kulturális életében (rovat az újságban, nyelvjárásban játszó színház stb.). A nyelvjárás közegemtől való több évtizedes távollét ellenére még őrözk több nyelvjárás sajátosságát. Ugyanígy vannak egykori gimnáziumi osztálytársaim, akik az egyetem elvégzése után hazajöttek, s beszédükből változatlanul kihallik – hál’istennek – a nyelvjárás.

Péntek János akadémikus *A székely nyelvjárás értékvilága* című tanulmányában pontosan jellemzi a nyelvjárások megítélésének kettősségét. „A nyelvjárások megítélése változó ugyan, de még mindig végletes: vannak, akik a centrum göggyével ma már idejétmúltnak és provinciálisnak tartják őket, legjobb esetben exotikumnak, amelyen derülni lehet, mások – a szakmabeliek jó része – a színességet, a táji változatosságot, a regionalitást úgy tekinti, mint ami hozzátartozik a nyelv és a kultúra természetéhez, azok pedig, akiknek a nyelvjárás jelenti az anyanyelvet, szellemi létük biztosítékának.”

Ahogy a nyelv az identitás egyik, sok nép esetében a legfontosabb eleme, ugyanúgy a nyelvjárás erősíti a helyi identitást, a szűkebb pátriához való kötődést. Egyszermind szervesen kötődik helyi folklór- és néprajzi hagyományokhoz, optimális esetben kölcsönösen erősítve egymást. Számos külföldi példa mutatja (Németországtól Észt- és Finnorszáig), hogy a nyelvjárások megőrzése, használata együtt jár az adott

nyelvjárási régió olyan materiális értékeinek felmutatásával, mint például a népviselet vállalásával. Sok helyütt nemzeti vagy helyi ünnepek természetes velejárója a népviselet.

A nyelvjárásokhoz számos kulturális és környezeti tudás kapcsolódik, ami elvész, ha a nyelvjárások a sterilizálódó köznyelvhez asszimilálódnak, pontosabban: eltűnnek. Eltűnik a vidéki életformához kötődő, évszázadok alatt felhalmozódott tudás, ha egyre többen felhagynak a vidék kenyér- és egyéb értékteremtő tevékenységével.

A nyelvjárások a köznyelv, az irodalmi nyelv és a szaknyelv fejlesztésének, gazdagításának fontos forrásai is lehetnek.

A nyelvjárások a határon túli magyarság nyelvének megőrzésében vagy feladásában egyenesen stratégiai szerepet játszanak. A helyi magyar nyelvjárást beszélők érzelve, hogy nyelvük eltér az anyaországi köznyelvtől, s emiatt gyakran gúny tárgyává válnak, inkább feladják anyanyelvüket, és áttérnek az adott állam többségi nyelvére. Ez a megállapítás igaz a több ország területére (Burgenland, Muravidék) kiterjedő vasi (nyugat-dunántúli) nyelvjárással kapcsolatban is.

Javaslatomat felkarolta a Magyarságkutató Intézet és az Anyanyelvápolók Szövetsége. Az MKI-nak köszönhetően sikerült elérni, hogy Kásler Miklós miniszter úr elvállalta rendezvényünk fővédnökségét. Ezúton is kifejezem köszönetemet Katona József Álmos és Pomozi Péter igazgató uraknak, s rajtuk keresztül az intézet vezetésének a támogatásért. A magyar nyelvjárások napja december 1.

Az első magyar nyelvjárások napja alkalmából a Magyarságkutató Intézet és az Anyanyelvápolók Szövetsége pályázatot hirdetett nyelvjárásban írt irodalmi szövegek megalkotására – több kategóriában: Irodalmi, Családi kincseink, Ifjúsági különdíj. A nyertesek az Anyanyelvápolók Szövetségétől pénzdíjat, a Magyarságkutató Intézettől könyvajándékot vehettek át.

A pályázattal kapcsolatos információk, például az eredményhirdetés az alábbi linkeken érhetőek el: <https://mki.gov.hu/hu/videok-hu/minden-video-hu/nyelvjarasok-irott-formai-nemzetkozi-konferencia-a-magyar-nyelvjarasok-napja-alkalmabol>

<https://mki.gov.hu/hu/hirek-hu/sajto-hu/trianon-utan-a-magyarsagot-a-nyelvjarasok-ismerete-es-megelese-kototte-ossze-csikszeptol-felvideken-at-bacskaig-sot-az-egyesult-allamokbol-is-erkezett-palyamunka>

<https://magyarnemzet.hu/kultura/2021/12/nyelvjarasaiban-is-el-a-nemzet>

Nyelvjárásban írt szépirodalom nem ismeretlen az irodalomkedvelők előtt, gondoljunk csak Lakatos Demeter csángó költőre, vagy a maiak közt Sántha Attilára, a klasszikusok közül Gárdonyi Géza Göre Gábor történeteire. Mintegy mintaként az első magyar nyelvjárások napja tiszteletére megjelent két vasi nyelvjárásban írott könyvecske, Fábrián László *Gutaházi évszakok* (Vas megye önkormányzata támogatásával) és Pusztay János *Kutyaur még más történetek* (az Anyanyelvápolók Szövetsége támogatásával).

A szép számban beérkezett pályaművek között anyaországiak és határon túliak egyaránt találhatók. A kezdeményezés egyelőre, sajnos, nem folytatódik, mint ahogy nem volt megoldva a legjobb pályamunkák közzététele sem. Ezért hálás vagyok az Életünk folyóiratnak, mindenekelőtt főszerkesztőjének, Alexa Károlynak, hogy vállalta nyelvjárásban írt szövegek közzétételét. Remélem, ez egy hosszan tartó folyamat nyitánya lesz.

Ez alkalommal három szöveget teszünk közzé, az Irodalmi kategória 1. és 2. helyezettjének pályamunkáját – 1. díj: Fercsák Lászlóné (Gutorföldre), 2. díj: Vargyas Rozália (Gyergyószentmiklós) illetve Fodorné Hámosi Ágnes (Tiszafüred) írását. Bizom abban, hogy ez a kezdeményezés szellemi energiákat szabadít fel, s talán eljutunk odáig, hogy természetes és nem kuriózum lesz, ha valaki például nyelvjárásban versel (ahogy Finnországban is van költőnő, aki nyelvjárásban írt verseivel sikerrel járja az országot).

A lejegyzés a szerzők munkája, követi a kiejtést, könnyen olvasható. Itt-ott talán nem következetes, de tudatosan nem nyúltam a szöveghez, mivel nem vagyok az adott nyelvjárások beszélője.

A kedves olvasónak kívánok kellemes olvasást abban a tudatban, hogy ezen írások közkinccsé tételével is hozzájárultunk a nyelvi, kulturális sokszínűség megőrzéséhez.

FERCSÁK LÁSZLÓNÉ, GUTORFÖLDE

Szép Zalában születtem

Regén vót, talán igaz sē vót. Papa lassan botorkát kü a pitvarba. Béla követte. Fét, hogy elesik, mer a lábán levő papucs lassan csösszent a tornác öreg pallódészakján. Károl bácsinak, akár tēccik, akár nem, sárgut má a kērēsztlevele. Időnként ágynak düt. Mondogatta is, ha valaki rányitotta a zajtót.

– Az öregnek mēg kō hanyi, a fiatal mēg mēghahat. Most valami csoda történt vele, mer a minap hōrtelen fōtāmadott.

Hogy mit hoz majd a család számára a jōvő, most mēg nēm érdektō sēnkit, mer a zembēr nēm tuggya hōnap mire verrad. Vót nekik elég bajuk. Béla éjje-nappa dōgōzik, de mégsē gyarapszik. Híjába esōjjér, gyērēkēr nem kō busunyi. Mindig arra gondūt, hogy ō korán kel, akkor egyszēr csak aranyat lel. Bélának a zaranyat nēm a zsebébe mérte a Zúr, hanēm a lelkibe, a szūvíbe, mer onnan soha sēnki el nēm vēheti. Amit megtanūt a zapjátūt, asztat pōbátta belevēsnyi a porontyai agyába is. Néha rágyütt, hogy ēggyik, másík ivadēka nēm ippen legelō át a sorba, amikor ott fōnn a zēszt osztogatták. Ha rákērdeztēk, hogy mi az oka, csak annyit mondott.

– Szērēncsētlen órába szūletēt, de ollan is lehet, hogy a hetedik ágra fajtāzott.

Sári, a felesēge a szobában szētrakta a dunnát mēg a párnákat. Had szellōzēnek addig, mēg a zidesaptya künn ül a tornácon. Idesannya a cihákat terēgette a kötélēn. Az öreg talán elūdōgél, amēg leszáll az este.